

ІСТОРИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ В УКРАЇНІ: СИБІРСЬКА ЕПОПЕЯ ГЕТЬМАНА ДЕМ'ЯНА МНОГОГРІШНОГО (ІГНАТОВИЧА)

У статті охарактеризовано діяльність гетьмана Лівобережної України Дем'яна Многогрішного. Окреслено історичні умови обрання його на гетьманство, особливості стилю управління, обставини арешту та заслання московською владою. Головна увага приділена сибірському періоду життя Многогрішного. Простежена військово-політична діяльність колишнього гетьмана у Забайкаллі, зокрема організація оборони краю від нападів монголів. Автор також аналізує відомості про останні роки життя й місце поховання Многогрішного.

Ключові слова: Дем'ян Многогрішний, гетьман, арешт, заслання, оборона Іркутська, монголи, Селенгінський острог, Спаська церква.

28 травня 1672 року в Москві, «на болоті за кузнею»¹, де зазвичай карали на горло державних злочинців, зібралася збуджена багатолюдна юрба жителів російської столиці. Напередодні тут на «лобному місці» спорудили плаху і присутні з нетерпінням очікували початку кривавого спектаклю.

Незабаром в супроводі стрільців сюди на возі привезли двох приречених на смерть чоловіків з кайданками на руках: Дем'яна Многогрішного, гетьмана Лівобережної України, та його брата Василя, чернігівського полковника. Дяк Малоросійського приказу піднявся на поміст, розгорнув сувій і зачитав обвинувачення та вирок: «Ти, Дьомка, про все розпитаний і катований; і у всіх своїх зрадливих словах винився, і 20 травня старшина з усім народом малоросійським надіслали чолобитні, щоб тебе стратити смертю в Москві, а дяк справжнього викриття прислали батуринаського сотника Григорія Карпова, який від тебе Дорошенку образ возив і присягав, щоб вам служити турецькому султану. Бояри й думні дяки, слушаючи ваші визнання, винесли вирок вам, Дьомці і Васьці, стратити смертю, відсікти голови»².

Після цього голови приречених на смерть притиснули до плахи, і вони, мабуть, подумки уже попрощалися з життям. Аж раптом люди довкола «лобного місця» відсахнулися, пропускаючи змиленого коня, на якому примчався царський гонець. Крикнувши «Стій!», він передав дяку царську грамоту. Кат поволі поступився своїм місцем, і дяк під невдоволений гул розчарованої юрби зачитав новий указ царя Олексія Михайловича, за яким «Дьомке» і «Ваське» було велено зберегти життя, замінивши страту на довічне заслання в далекі сибірські міста разом із жонами та дітьми. «На другий день, – писав відомий російський історик Сергій Соловйов, – великий государ пожалував, повелівши дати їм на

милоstinю Дьомці 15 рублів, Васьці 10 рублів... Многогрішним повернули все їхнє манаття, з яким їх привезли до Москви, де-ділька не дуже коштовних речей»³. Чим же і перед ким завинив Дем'ян Многогрішний?

Повстання під проводом Богдана Хмельницького докорінно змінило українське суспільство: тисячі колишніх селян-посполитів, руки яких звикли тримати плуга, покозачилися, взявшись за шаблю і пістоля. Із середовища «черні» і «мужиків» в цей час вийшло чимало представників козацької старшини. Одним з них якраз і був Дем'ян Многогрішний, що швидко зробив військову кар'єру: в «Реєстрі Війська Запорозького», складеного відповідно до Зборівської угоди 1649 року, він записаний до Чигиринського полку під прізвищем «Ігнатович»⁴ як один з двох генеральних есавулів⁵, хоч так і не оволодів грамотою. Пізніше колишній селянський син був полковником Чигиринського, а наприкінці шістдесятих років XVII ст. чернігівського полку і прибічником гетьмана Петра Дорошенка, що прагнув об'єднати лівий і правий береги Дніпра під своїм скіпетром. Спішно залишаючи Лівобережжя для відбиття наступу польського війська влітку 1668 року, він призначив Дем'яна Многогрішного «наказним сіверським гетьманом», доручивши йому оборону північного кордону України. Однак незабаром московські загони розпочали наступ на Ніжин та Чернігів і Дем'ян Ігнатович, не маючи достатніх сил для опору, розпочав переговори з царською адміністрацією. Одночасно він вжив заходів для підтвердження своїх повноважень. В грудні цього ж року в Новгород-Сіверському відбулася старшинська рада, на якій чернігівський архієпископ Лазар Баранович запропонував обрати Многогрішного гетьманом Лівобережної України. За козацьким звичаєм він довго вдавано опирався, відмовляючись від булави, «як старая дівка хорошого жениха»⁶, однак зрештою все ж прийняв гетьманські клейноди і присягнув на вірність російському цареві Олексію Михайловичу. Незабаром йому вдалося підписати новий договір з Московією – т.зв. Глухівські статті, які фактично підтвердили автономію Гетьманщини.

Гетьманування харизматичного «мужицького сина», як зневажливо поза очі називала новообраного гетьмана «старинні козак» (втім, він і сам не чурався свого походження), тривало недовго: дуже швидко Дем'ян Многогрішний нажив собі ворогів, самовільно, без суду, усуваючи від посад тих полковників і сотників, яким не довіряв, та призначаючи на них своїх прибічників і родичів. Гетьман, запроваджуючи нові податки, покликаний стабілізувати фінансову систему Гетьманщини, боровся з анархією тощо.

Долаючи запеклий опір генеральної старшини, Дем'ян Многогрішний не цурався рукоприкладства й у мить гніву міг навіть схопитися за шаблю. «Це була людина твердої вдачі, абсолютист, непоступливий і задиристий, сам собі завдячував кар'єру і не думав ні перед ким поступатися» – таку лаконічну, але вищепну психологічну характеристику гетьманові дав визначний український історик Іван Крип'якевич⁷.

Навіть в офіційному спілкуванні з московською владою Дем'ян Многогрішний, обстоюючи інтереси Гетьманщини, дозволяв собі відверті, далеко не дипломатичні вислови, звинувачуючи царя та його підлеглих в ігноруванні інтересів козацтва. 1671 року він налагодив стосунки з Петром Дорошенком, почав листуватися з ним і, як згодом доносили недоброзичливці, «...п'є за здоров'я Дорошенка, ще й інших змушує пити, допомагає йому грошима, хоче одружити свого небожа Михайла з дочкою Дорошенка, різко висловлюється проти царя»⁸. Аналізуючи дії та висловлювання Дем'яна Многогрішного, сучасні історики сходяться на тому, що він був людиною свого часу, мав безліч недоліків, однак щиро вболівав за майбутнє своєї вітчизни і був прихильником об'єднання «обох берегів» України, роз'єднаних кордонами Речі Посполитої та Російської держави.

Прямолінійністю і відсутністю дипломатичного хисту гетьмана скористалася генеральна старшина, незадоволена діяльністю «мужицького сина». Заручившись підтримкою Григорія Неєлова, очільника загону московських стрільців в Батурині, в ніч на 13 березня 1672 року заколотники увірвалися в спальню Дем'яна Многогрішного, схопили його, закували в кайдани й таємно відправили до Москви.

Незабаром у Посольському приказі Дем'яна Многогрішного почали допитувати «с пристрастієм», тобто піддали тортурам. Гетьман мужньо витримував випробування біллу, опирався і відкидав всі звинувачення у зраді, хоча і не заперечував своїх контактів із Петром Дорошенком. Це й дало підстави для жорстокого присуду, що його зрештою пом'якшив цар Олексій Михайлович.

Підступний вчинок лівобережної старшини, засліпленої власним егоїстичними інтересами, мав далекосяжні політичні наслідки. Вперше долю вищої посадової особи Гетьманщини, що мала автономний статус, всупереч традиції і праву було вирішено не самими козаками, а судовою інстанцією Московії, де його трактували як пересічного підданого царя, позбавленого будь-яких громадянських прав. Подібна ситуація була абсолютно неможлива в Речі Посполитій, де будь-який збіднілий шляхтич без шеляга за душею міг судитися з магнатом, ба навіть з королем.

Долю опального гетьмана розділив не лише його брат, а й дружина Настасія, сини Петро й Іван, якого деякі джерела називають також Яковом, донька Олена, або Марина та його небіж Михайло Зінов'єв. Разом із ними на заслання відправився сподвижник гетьмана полковник Павло Гвинтівка з родиною та есаул Матвій Грибович. В супроводі конвою арештантські вози попрямували до Тобольська. Передбачалось, що тут Дем'ян Многогрішний і його старший син отримають призначення на пішу козацьку службу у віддалених острогах: «...за нашим царським указом, послані з Москви в Сибір на заслання зрадники і кривоприсяжники війська Запорозького цієї сторони Дніпра гетьман Дьомка Ігнатов... до Тобольська, з сибірськими служилими людьми, і з проводжатиими, а в Тобольську велено їх тримати

під міцним караулом скованими, а з Тобольська велено послати їх, Дьомку Єнисейського повіту в Селенгинський острог, Ваську в Красноярський»⁹.

По дорозі до Тобольська трапилась подія, що вплинула на подальший перебіг подій: Павлу Грибовичу вдалося втекти, що спричинило появу нового царського указу, за яким Дем'яну Многогрішному та його синам було відмовлено в службі. Замість цього гетьмана ув'язнили в Іркутську.

Так розпочався майже тридцятилітній сибірський період життя і діяльності Дем'яна Многогрішного, що його висвітлювали дореволюційні російські історики Олександр Гоздаво-Голомбієвський, Микола Оглоблін, чиновник і вчений Іларіон Сеельський тощо¹⁰. Низка ґрунтовних публікацій, присвячених даній проблематиці, належить перу сучасного краєзнавця Едуарда Дьоміна, який відшукав і узагальнив багато нових джерел, розкиданих в малодоступних виданнях.

Хтозна, як би склалась доля опального гетьмана, коли б не випадок. 1682 року місто, яке охороняла нечисленна козацька залога, оточив двадцятитисячний корпус монголів під орудою Батур-Очирой-хана. Становище гарнізону здавалося безнадійним, але тут згадали про Дем'яна Многогрішного, що, закутий в кайдани, сидів в місцевій тюрмі. Звільнений з ув'язнення, досвідчений воїн спочатку організував оборону Іркутська, а згодом завдяки швидким і рішучим діям з допомогою козаків із сусідніх залог здійснив кілька вдалих вилазок, розсіявши монгольські ватаги. Після їх відступу колишньому гетьману дозволили нести міську і повітову службу.

Чутки про звільнення і військові успіхи Дем'яна Многогрішного переполюшили генеральну старшину Лівобережної України, яка побоювалася, що він повернеться на батьківщину. Іван Самойлович, обраний новим гетьманом, звернувся до царя із настійливим проханням знову ув'язнити свого попередника. Олексій Михайлович задовольнив бажання свого «вірного слуги» і незабаром Дем'яна Многогрішного відправили в Селенгинський острог – невеличке укріплення, засноване козаками 1665 року в забайкальських степах. Тамтешній воєвода одержав грізне розпорядження, яке мовою оригіналу лунає так: «...посадить ево сковано в тюрму и держать с великим бережением. И ис тюрмы ево выпускаць никуда не велено»¹¹. Мине лише кілька років, й Іван Самойловича – активний учасник батуризької змови й ініціатор нового ув'язнення Дем'яна Многогрішного – буде усунутий від влади і повторить його скорботний шлях, відправившись разом із родиною на пожиттєве заслання до Тобольська. Там він і помре в одному з монастирів. Місцезнаходження могили Самойловича невідоме.

Зміна політичної ситуації в Україні зумовила те, що Дем'яна Многогрішного остаточно звільнили. Він і його сини після становище «дітей боярських» – особливої категорії підданих царя, які звільнялися від повинностей і податків, а натомість несли військовою службу, отримуючи кошти на своє утримання з державної каз-

ни. Схожий статус мали українські козаки, і колишньому гетьману він був близьким до душі. Він енергійно взявся за звичну справу.

В другій пол. XVII ст. в Забайкалі відбувалися постійні сутички між козаками, силами яких велось завоювання Східного Сибіру, і монгольськими ханами, котрі намагались повернути контроль над місцевими бурятськими князками. В історичних джерелах збереглося чимало свідчень звитяги Дем'яна Многогрішного, який залишив по собі славу талановитого полководця і відважного воїна.

Дослідник Дьомін описує ситуацію, що склалася на початку 1688 року: «...монголи оточили Селенгінськ і підступили до Верхньоудинська. Зв'язок було перервано. Але коли промайнула чутка про напад на Селенгінськ, розквартировані по селах стрільці і козаки вирушили на допомогу осадженому місту. Під час осади в Селенгінську була одна рота стрільців (98 осіб), 137 селенгінських козаків, 49 міщан і купців, 10 піддячих, всього 294 особи... Наприкінці осади жменька російських сміливців здійснила вилазку і вступила у вирішальну битву в долині неподалік Селенгінська. Керував загоном колишній гетьман малоросійський Дем'ян Многогрішний...»¹² Монголи були розбиті. Через велику кількість убитих долина, в якій точився бій, названа Паддю Убієнних. Ця топонімічна назва збереглася до наших днів.

Наступного року в цьому ж місці Дем'ян Многогрішний врятував від вірної смерті царського посла Федора Головніна, який із невеликим загоном прямував до міста Нерчинськ на переговори про розмежування російсько-китайського кордону. В долині на посольство напала монгольська ватага, але загін козаків під орудою колишнього гетьмана порубав її. Про цю подію пізніше нагадувала капличка, споруджена на вершині Паді Убієнних.

У лютому 1692 року загін «служилих людей» на чолі з Дем'яном Многогрішним кинувся навздогін за «мунгалами», тобто монголами, які захопили під Селенгінськом худобу, приписану до царського майна. Під час запеклого бою колишній гетьман відважно рубався з ворогом, і його, як повідомляє тогочасне джерело, «ранили многие раны»¹³.

Військові заслуги Дем'яна Многогрішного не залишилися непоміченими. За ініціативою впливового Федора Головніна 1691 року його було призначено селенгінським «седоком» – старшою, вищою посадовою особою, «приказним чоловіком», який «сидить на приказі», тобто керує ним. Колишній гетьман залишався «седоком» прикордонного неспокойного Селенгінська впродовж трьох років. Далі його сліди на якийсь час губляться. Прикметно, що під час перебування в Селенгінську Дем'ян Многогрішний поріднився з іншим знаменитим засланцем – пруським дворянином Афанасієм Бейтоном, офіцером польського війська, що потрапив у полон до московитів. У Сибіру він обрусів і став козацьким полковником, прославившись під час оборони фортеці Албазин – форпосту Російської держави в Приамур'ї, який з листопада 1686 по травень 1687 року тримало в осаді, але так і не здобуло китайсько-маньчжурське

військо. Донька опального українського гетьмана Олена вийшла заміж за Афанасіяного сина Івана. Відомо, що їхні нащадки досі живуть у Сибіру. Що ж до синів Дем'яна Многогрішного, то Петро 1691 року загинув під час однієї з вилазок на «мунгальські» землі, а Іван (чи Яків) того самого року помер.

Останню згадку про колишнього гетьмана Лівобережної України, як з'ясував Едуард Дьомін, містить «Книга именная денежная расходная, служилым людям 1704 г.». З неї випливає, що Дем'ян Многогрішний залишився вірним давній традиції запорозьких січовиків, які доживали віку в монастирських келіях: «Дем'ян Игнатов сын Многогрешный в 1701 г. постригся в монахи и в 1703 г. умре...»¹⁴.

Промайнули десятиліття. 1839 року Селенгінськ став місцем заслання декабриста Михайла Бестужева, який цікавився історією, фольклором і звичаями місцевої людності. Він залишив по собі мемуари, на сторінках яких опосередковано згадує й про могилу сина українського народу: «Гетьман Дем'ян Многогрішний, який дуже довго жив у Селенгінську, брав участь з громадянами в побойці монголів на горі, яка до нинішніх днів має назву Убієнної. Про його перебування не збереглося тут ніяких переказів, навіть місце, де його поховали, невідоме¹⁵, бо плиту з його могили знято при побудові кам'яного собору в Селенгінську і закладено в кам'яну підлогу під нижньою церквою разом із іншими плитами»¹⁶.

Ця інформація і стала тією ниточкою, яка дозволяє принаймні приблизно локалізувати місце останнього спочинку Дем'яна Многогрішного. Мурований собор, про який йдеться в спогадах Михайла Бестужева, було закладено на місці дерев'яної Спаської церкви, яку спорудили в Селенгінському острозі незабаром після його заснування. Першу згадку про неї містить донесення тобольського боярського сина, капітана «драгунського строю» Степана Полякова, яке датується 1673 роком. Пізніше про цей храм згадували шотландський лікар і мандрівник Дон Белл, який 1720 року відвідав Селенгінськ по дорозі в Китай; двадцятилітній студент Московського університету Сергій Крашенінніков, майбутній академік, засновник російської етнографії, що був проїздом у цьому місті 1735 року; визначний німецький і російський учений-енциклопедист Петер-Симон Паллас, що побував тут навесні 1772 року під час своїх сибірських мандрів тощо.

4 квітня 1780 р. Спаська церква, на погості якої знаходилась могила Дем'яна Многогрішного, загорілась. Полум'я, роздмухане сильним північним вітром, перекинулось на сусідню церкву, купецькі лавки і будинки мешканців міста, більшість яких швидко перетворились в згарища. Нова пожежа в жовтні того ж року майже повністю знищило місто. Однак незабаром за фінансової підтримки російської цариці Катерини II і добровільним пожертвом воно відродилось.

1784 року на місці згорілої дерев'яної церкви було закладено мурований двоповерховий Спаський собор. На верхньому поверсі знаходилась церква з престолом в ім'я Христа Спасителя, на

нижньому – святої Великомучениці Катерини і приділ на честь святих архистратига Михаїла і Миколая Чудотворця. При спорудженні підлога нижнього поверху і було використано надгробок із могили Дем'яна Многогрішного.

Цікаво, що автором проекту цієї оригінальної споруди був неграмотний архітектор-самоучка тюменський міщанин Іван Басов, який пізніше став селенгинським купцем¹⁷.

Нормальній життєдіяльності мешканців Селенгинська перешкоджали не лише напади «мунгалів» і пожежі. Ще однією загрозою були часті паводки повноводної Селінги. Зрештою 1840 року після одного із них, коли вода поглинула багато будівель центральної частини міста, воно перемістилось на лівий берег річки, змінивши свою назву на Новоселенгинськ. Нині це селище сільського типу Селенгинського р-ну Бурятської автономної республіки у складі Російської Федерації. За історичною частиною міста, яка знаходилась на правому березі, закріпилась назва Старий Селенгинськ. Спаському собору випала доля багатьох інших храмів, зруйнованих «войовничими атеїстами», що узурпували владу в 1917 році на просторах колишньої Російської імперії. 1936 року його намагалась висадити в повітря, однак товсті муровані стіни капітальної споруди витримали руйнівну силу динаміту. Спроби розібрати їх на цеглу, про які розповідали місцеві старожили, також не увінчались успіхом. Навіть у напівзруйнованому вигляді він і досі миає око довершеністю своїх архітектурних форм.

Колишня радянська і нинішня російська влада перетворила занедбаний християнський храм, архітектурний шедевр, на корівник. Підлога нижньої церкви собору нині вкрита товстим багаторічним шаром органічних відкладень. Десь під ним знаходиться надгробок гетьмана Лівобережної України, яку можна відшукати, розчистивши нижню церкву від товстого шару бруду.

Підведу підсумки. Гетьман Дем'ян Многогрішний був першим українським державним і політичним діячем найвищого рангу, засланим до Сибіру. Пізніше його скорботний шлях повторили вже згадуваний гетьман Іван Самойлович, легендарний кошовий отаман Іван Сірко, фастівський полковник Семен Палій. Останнім двом, щоправда, вдалося повернутись на батьківщину. Там опинилося чимало представників козацької старшини – прихильників гетьмана Івана Мазепи. Маховик політичних репресій щодо еліти українства, запущений в останній третині XVII ст., не зупинявся близько трьохсот років, поглинувши сотні тисяч кращих синів нашого народу. Особливо страхітливими були втрати минулого століття, що стосувались не лише політичних і громадських чи культурних діячів, а й хліборобів, ремісників, кобзарів, гончарів – усіх тих, чиею працею, розумом і талантом підтримувалась тяглість поколінь. Будемо сподіватись, що після здобуття незалежності поняття «політичні репресії» в Україні назавжди залишаться в минулому.

Примітки:

1. Нині тут знаходиться Болотна площа – місце зібрань, мітингів і маніфестацій російської опозиції.

2. Соловйов С. История России с древнейших времен. Книга VI. 1657–1676 / С. Соловйов. – М., 1851–1879. – С. 46, 424.
3. Там само.
4. Прізвисько «Многогрішний» походить від прізвиська, яким гетьмана наділяли після того, як константинопольський патріарх Мефодій 1671 року наклав на нього анафему. Згодом вона була знята.
5. «Реєстр Війська Запорозького» 1649 року. Транслітерація тексту / відповід. ред. Ф.П. Шевченко. – К. : Наукова думка, 1995. – С. 27.
6. Літопис Самовидця / відп. ред. Я. Дзира. – К. : Наук. думка, 1971. – С. 106, 207.
7. Крип'якевич І.П. Історія України / І.П. Крип'якевич. – Львів : Світ, 1990. – С. 205.
8. Антонович В. Демко Многогрішний / В. Антонович // Гетьмани України. Історичні портрети : збірник. – К. : Журнал «Україна»; Газета «Вечірній Київ», 1991. – С. 90.
9. Текст царського указу наводить генерал-майор, начальник штаба Забайкальського козацького війська Володимир Андрієвич в своїй праці «Пособие для написания истории Забайкалья» (Иркутск, 1885). Див.: Демин Э.Д. Селенгинская «украина» гетмана Многогрешного [Електронний ресурс] / Э.Д. Демин. – Режим доступу: <http://www.egregor.ru/pravoslavie/getman.html>
10. Оглоблин Н. Служба в Сибири Демяна Многогрешного / Н. Оглоблин // Чтения в историческом обществе Нестора-Летописца. – К., 1892. – С. 149-170; Гоздаво-Голомбиевский А.А. Из сибирских актов о Демяне Многогрешном. Три документа о пребывании в Сибири гетмана Д. Многогрешного (1682–1684) / А.А. Гоздаво-Голомбиевский // Чтения в императорском обществе истории и древностей российских. – Кн. 1-144. – С. 3-10; Сельский И. Ссылка в Восточную Сибирь замечательных лиц (1664–1672) / И. Сельский // Русское слово. – СПб., 1861. – № 8.
11. Демин Э.Д. Селенгинская «украина» гетмана Многогрешного ...
12. Чит за: Дьомін Е. Забайкальська Україна гетьмана Дем'яна Многогрішного / Е. Дьомін // Україна – козацька держава. – К. : ЕММА, 2007. – С. 366.
13. Оглоблин Н. Служба в Сибири Демяна Многогрешного ... – С. 158
14. Дьомін Е. Забайкальська Україна гетьмана Дем'яна Многогрішного ... – С. 362.
15. В даному випадку Михайло Бестужев помилявся. В середині XIX ст. сибірський етнограф Іван Сельський, який вивчав фольклор Забайкалля, писав про те що «старожили досі розповідають передане їхніми батьками про гетьмана, особливо залишилось у пам'яті те, що вороги його дуже боялись і не наважувались вступити у бій, коли бачили попереду гетьмана» (Сельский И. Ссылка в Восточную Сибирь замечательных лиц... – С. 25).
16. Воспоминания братьев Бестужевых / под редакцией Е. Шукина. – М. : Огни, 1917. – С. 241.
17. Див.: Демин Э.Б. «Вернись, птица-феникс!» [Електронний ресурс] / Э.Б. Демин. – Режим доступу: www.chita-eparhia.ru.

Sergyi Segeda

**HISTORICAL HIDDEN MOTIVE OF POLITICAL REPRESSIONS
IN UKRAINE: SIBERIAN EPIC OF HETMAN DEMYAN MNOGOGRISHNYI
(IGNATOVICH)**

Author of the article described activity of Demyan mnogogrishnyi as a hetman of Left-bank Ukraine. He outlined historical conditions of electing of him on a hetmanate, features of management style, circumstances

of arrest and reference by Moscow power. Main attention is pay to the Siberian period of Mnogogrishnyi's life. Author traced military-political activity of exhetman in Zabaikallya, for example, organization of defensive of region from the attacks of mongols. An author also analyses information about the last years of life and Mnogogrishnyi's burial-place.

Key words: Demyan Mnogogrishnyi, hetman, arrest, reference, defensive of Irkutsk, mongols, Selenginskiy prison, Spasskaya church.

Сергей Сегеда

**ИСТОРИЧЕСКАЯ ПОДОПЛЕКА ПОЛИТИЧЕСКИЙ РЕПРЕССИЙ
В УКРАИНЕ: СИБИРСКАЯ ЭПОПЕЯ ГЕТМАНА ДЕМЬЯНА
МНОГОГРИШНОГО (ИГНАТОВИЧА)**

В статье охарактеризована деятельность гетмана Левобережной Украины Демьяна Многогришного. Очерчено исторические условия избрания его на гетманство, особенности стиля управления, обстоятельства ареста и ссылки московской властью. Главное внимание уделено сибирскому периоду жизни Многогришного. Прослежена военно-политическая деятельность прежнего гетмана в Забайкалье, в частности организация обороны края от нападений монголов. Автор также анализирует сведения о последних годах жизни и месте захоронения Многогришного.

Ключевые слова: Демьян Многогришний, гетман, арест, ссылка, оборона Иркутска, монголы, Селенгинский острог, Спасская церковь.

Отримано: 19.05.2016.

УДК 94(477.4)«18/19»:262.1

Ігор Опря, Богдана Опря
(Кам'янець-Подільський)

**ВЗАЄМИНИ В СЕРЕДОВИЩІ ПРАВОСЛАВНОГО
ПАРАФІЯЛЬНОГО ДУХОВЕНСТВА
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.
(на матеріалах Правобережної України)**

У статті досліджено різноманітні аспекти взаємин у середовищі православного духовенства у Правобережній Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., виявлено прояви конфліктних ситуацій та з'ясовано їх причини.

Ключові слова: духовенство, стосунки, суперечки.

Православне парафіяльне духовенство займало важливе місце у соціальній структурі суспільства Російської імперії, а авторитет духовенства значною мірою залежав від стосунків, які складалися всередині цієї верстви. Проте взаємини церковно-та священнослужителів майже не досліджувалися у працях істориків церкви. Лише окремі аспекти даної проблеми були відображені у роботах Т.А. Бернштам¹, Т.Г. Леонтьєвої², Б.М. Міронова³, С.В. Римського⁴, В.А. Федорова⁵, однак вона потребує подальшого вивчення.